

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 159.9:351.74(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.1.38>

Вадим Іванович Барко,

*доктор психологічних наук, професор,
Державний науково-дослідний інститут МВС України (м. Київ),
наукова лабораторія психологічного
забезпечення (головний науковий співробітник);*

 <https://orcid.org/0000-0003-4962-0975>,
e-mail: barkoua@ukr.net;

Олена Олександрівна Євдокімова,

*доктор психологічних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
навчально-науковий інститут № 5,
кафедра соціології і психології (завідувач);*

 <https://orcid.org/0000-0003-4211-7277>,
e-mail: elena25eva@gmail.com;

Інна Петрівна Остапович,

*Головне управління Національної поліції у Волинській області,
управління превентивної діяльності,
сектор ювенальної превенції (начальник);*

 <https://orcid.org/0000-0002-5025-539X>,
e-mail: i_n_n@meta.ua

ОПТИМІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ПЕРСОНАЛУ ПОЛІЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ З МЕТОЮ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ДОБОРУ І ПРИЗНАЧЕННЯ ОСІБ НА ПОСАДИ

Статтю присвячено проблемі пошуку оптимального психодіагностичного інструментарію, за допомогою якого психологи отримують можливість комплексного вивчення індивідуально-особистісних властивостей (характеристик) поліцейських з метою їх психологічного добору на службу і призначення на посади. Проведено емпіричне дослідження з охопленням репрезентативної вибірки працівників поліції підрозділів ювенальної превенції, яке ґрунтується на теоретичній концепції, в основу якої покладено принципи системності, оптимізації, теорії інтегральної індивідуальності, рис і ортогональних моделей. На цій основі розроблено оригінальний психодіагностичний комплекс методик для системного психодіагностичного дослідження особистості, який включає адаптовані тести загальних здібностей, індивідуально-особистісних характеристик і спрямованості. Показано, що цей комплекс дозволяє психологу

порівнювати, уточнювати й доповнювати отримані при тестуванні результати і формулювати надійний психодіагностичний висновок.

Ключові слова: психологічне вивчення, поліція ювенальної превенції, психодіагностика, професійний добір, загальні здібності, індивідуально-особистісні властивості (характеристики).

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

У липні 2017 року у складі Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України було створено Управління ювенальної превенції, основне завдання якого полягало в превентивній роботі з дітьми, попередженні випадків насильства в сім'ї та протидії їм, підтримці дітей, які залишилися без батьківського нагляду, розшукуванні зниклих дітей тощо¹. Однією з умов удосконалення діяльності підрозділів ювенальної превенції і Національної поліції України в цілому у складних умовах воєнного стану є пошук ефективного психодіагностичного комплексу, який би уможлиблював надійне дослідження індивідуальних особливостей працівників з метою здійснення професійного добору персоналу, а також психологічного супроводу службової діяльності. Законодавством України та нормативними актами передбачено проведення конкурсу на службу до поліції, який відбувається поетапно й включає проведення психологічного тестування². Крім того, наказом Міністерства внутрішніх справ України від 25 грудня 2015 року № 1631 був затверджений Типовий порядок проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади³. Проте в документі нічого не зазначено щодо переліку індивідуальних особливостей, що мають вивчатись, а також застосовуваного психодіагностичного інструментарію.

Наукові дослідження свідчать про те, що з метою вивчення індивідуальних особливостей персоналу поліції у світі широко використовують різний інструментарій. Найчастіше це опитувальник «Великої п'ятірки» (BFI), Мінесотський багатофакторний особистісний

¹ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18> (дата звернення: 21.11.2024).

² Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських : наказ МВС України від 25.12.2015 № 1631 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16> (дата звернення: 21.11.2024).

³ Там само.

опитувальник (ММРІ-2), Каліфорнійський психологічний опитувальник (СРІ), 16-факторний опитувальник 16-РФ (Р. Кеттелла), опитувальник ЕРQ (Г. Айзенка), численні тести загальних здібностей (Р. Амтхауера, Д. Векслера, Дж. Равена, Р. Кеттелла), а також проєктивні тести, зокрема «Чорнильні плями» (Г. Роршаха), «Портретні вибори» (Л. Сонді), «Мотиваційний тест» (Г. Хекгаузена), «Незакінчені речення» (В. Леві) тощо. Як бачимо, інструментарій доволі різноманітний і потребує значних зусиль та часу. Тому постає питання щодо наукового обґрунтування й підбору відносно невеликого, оптимального діагностичного комплексу.

Стан дослідження проблеми

У процесі розроблення оптимального психодіагностичного комплексу для підрозділів ювенальної превенції (далі – ЮП) Національної поліції України (далі – НПУ) була висунута така наукова гіпотеза: теоретичне моделювання підвищення ефективності психодіагностичного вивчення індивідуальності працівників поліції має ґрунтуватися на: а) застосуванні єдиної методології проведення психологічного вивчення індивідуальності на основі принципів системності, оптимізації, теорії інтегральної індивідуальності, рис і ортогональних моделей особистості; б) використанні науково обґрунтованих критеріїв психологічної придатності особи до діяльності, які відображують основні індивідуально-особистісні характеристики поліцейських; в) реалізації оптимального психодіагностичного комплексу валідних і надійних методик для системного дослідження поліцейських підрозділів ЮП. Розглянемо ці положення детальніше.

Системність означає розгляд психічних явищ комплексно, структуровано, у динаміці, ієрархії та синергетичному прояві. Оптимізація розглядається як можливість досягнення найкращих результатів за мінімальних часових і матеріальних витрат у наявних умовах поліцейських підрозділів. На основі теорії інтегральної індивідуальності встановлено три її основні рівні. Нижній – конституціональний – включає анатомо-морфологічні та фізіологічні особливості людини. Середній – власне індивідуальний рівень – охоплює індивідуально-психологічні властивості як глибину суб'єкта, його інтраіндивідуальну структуру, що поєднує темперамент, характер, здібності та спрямованість. Вищий – особистісний рівень – є вершиною структури людських властивостей, її інтеріндивідуальною основою із соціальними зв'язками, цінностями, переконаннями, вищими потребами та мотивами [1]. Теорія рис (Р. Кеттелл) базується на припущенні, що поведінка людини є функцією персональної риси й ситуації. При цьому в дослідженні виокремлюють: конституціональні риси, наприклад екстраверсія – інтроверсія, тривожність – агресивність, інтернальність –

екстернальність; індивідуальні риси, наприклад депресивність, імпульсивність, індивідуалістичність, оптимістичність, відкритість; особистісні риси, наприклад самоактуалізація, проникливість, витонченість, співчуття, совісність, радикалізм, сумнінність [1; 2].

Ортогональні індивідуально-особистісні моделі – це такі моделі, що графічно включають такі незалежні виміри (вісі), як інтроверсія – екстраверсія, нейротизм – агресивність моделі Г. Айзенка і Л. Собчик, а також інтроверсія – екстраверсія, інтернальність – екстернальність моделі Каліфорнійського психологічного опитувальника [1; 3].

До основних індивідуально-особистісних характеристик, які визначають професійну придатність поліцейського підрозділу ЮП до діяльності, у дослідженні віднесено: здібності, тобто сфера реальних можливостей людини; характерологічні особливості як сфера узагальнених, генералізованих її спонукань, що визначають типові способи поведінки; спрямованість як сфера потреб і мотивації особи. Відповідно до цього критеріями психологічної придатності особи до діяльності визначено три: загальні здібності; індивідуально-особистісні характеристики; спрямованості. Кожен критерій конкретизується в показниках психологічної придатності: перший – у вербальному, невербальному, емоційному інтелекті, креативності; другий – у типі реагування, провідних тенденціях, типі інтерперсональної взаємодії; третій – у рівні самоактуалізації, сприятливому та несприятливому типах мотивації [2; 3].

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є висвітлення й аналіз теоретичних концепцій та відповідних психодіагностичних інструментів, які використовують у діяльності психологи підрозділів НПУ, а також пошук їх оптимального комплексу.

Завдання дослідження: а) розкрити теоретичне підґрунтя підвищення ефективності психодіагностичних досліджень у системі НПУ; б) висвітлити методологію розроблення системи психодіагностики психологічної придатності поліцейського ЮП до діяльності; в) встановити оптимальний психодіагностичний комплекс для дослідження індивідуально-особистісних властивостей персоналу підрозділів ЮП НПУ та підтвердити його ефективність.

Матеріали та методи досліджень

У процесі дослідження застосовувались методи аналізу наукових джерел, психологічної діагностики, кореляційний аналіз, анкетування та опитування, експертне оцінювання (на його основі визначався рівень успішності професійної діяльності поліцейського). Статистичну обробку отриманих емпіричних даних здійснено за допомогою застосування стандартизованого пакету програм IBM

SPSS Statistics 23.0. Експериментальне дослідження проводилося поетапно. Усього обстежено 145 працівників підрозділів ЮП НПУ, з яких 103 особи – жінки (71 %). Спеціальні звання респондентів варіювалися від капрала до підполковника поліції, а вік коливався в межах 22–42 років. Кількісний показник вибірки є репрезентативним (при довірчому рівні ймовірності 0,95 із теоретичною статистичною похибкою 0,05). Для обстеження переважно відбирались поліцейські ЮП, які за експертними оцінками характеризувалися як успішні (110 осіб); 35 працівників поліції за оцінками експертів були віднесені до групи неуспішних. Опитування відбувалося в першій половині дня, у груповій формі, розмір групи – 10–12 осіб. У процесі опитування дотримувалися вимоги щодо санітарно-гігієнічних умов приміщення, якості інструкції, часових обмежень тощо.

Результати досліджень

Виходячи з вищенаведеної теоретичної моделі, з метою системного психодіагностичного вивчення персоналу поліції ЮП були обрані кілька адаптованих україномовних психодіагностичних методик, які відповідають вимогам валідності й надійності, а саме:

- для дослідження загальних здібностей – тести рівня і структури інтелекту Амтхауера, емоційного інтелекту Манойлової, креативності Меде-Піорковського;
- для дослідження індивідуально-особистісних характеристик – Індивідуально-типологічний опитувальник (далі – ІТО), опитувальники «Великої п'ятірки» (далі – ОВП), «Міні-Мульт» і «Професійної життєстійкості»;
- для дослідження спрямованості – опитувальники Джонса-Крендалла і Річі-Мартіна.

Діагностика загальних здібностей. Відомий тест інтелекту був розроблений Р. Амтхауером, а у 2022 році методику було адаптовано українською мовою В. В. Барком, В. І. Барком і В. П. Остаповичем [3]. До тесту включено завдання на діагностику вербального, лічильно-математичного, просторового та мнемічного компонентів інтелекту. Для проведення психодіагностичного дослідження працівників поліції нами було відібрано й адаптовано українською мовою три субтести: 2, 3, 4 (вербальні) та 6 (невербальний), оскільки цей комплекс дозволяє швидко і доволі повно діагностувати основні структурні компоненти інтелекту респондентів [3].

Останніми роками інтенсивно розвивається концепція емоційного інтелекту. У наукових публікаціях наводяться підтвердження того, що емоційний інтелект є важливим для успіху в багатьох професіях [4]. Методика діагностики МЕІ, розроблена М. Манойловою, ґрунтується на тому, що у структурі емоційного інтелекту є два

аспекти: внутрішньоособистісний та міжособистісний¹. Методика адаптована українською В. В. Барком, В. І. Барком і В. П. Остаповичем [3; 5].

Методика дослідження креативності за методом «Словесні тріади» [6], адаптована українською В. В. Барком, В. І. Барком і В. П. Остаповичем [3], отримали широке визнання. Вона передбачає психодіагностичне оцінювання творчих здібностей. Обстежуваним пропонується інструкція, відповідно до якої потрібно прочитати три запропоновані слова, а потім упродовж п'яти хвилин скласти якомога більше оригінальних речень, які б містили ці слова.

Діагностика індивідуально-особистісних характеристик. Індивідуально-типологічний опитувальник [7] адаптований українською мовою В. В. Барком, В. І. Барком і В. П. Остаповичем [3]. Він побудований на основі ортогональної моделі особистості й теорії провідних тенденцій. Відповідно, індивідуально-особистісна типологія базується на протиставленні контрастних властивостей, які є ортогональними: інтроверсія – екстраверсія, тривожність – агресивність, лабільність (емотивність) – ригідність, сензитивність – спонтанність (рис. 1).

Опитувальник «Великої п'ятірки» створений на основі моделі, яка описує індивідуальність за допомогою п'яти факторів: екстраверсії, нейротизму, поступливості, сумлінності і відкритості досвіду. О. Джон, Л. Науман і С. Сото розробили варіант опитувальника, який складається з 44 тверджень [8]. Методика адаптована українською мовою [3]. Шкали ОВП також узгоджуються з ортогональною індивідуально-особистісною моделлю.

Опитувальник «Міні-Мульт» був розроблений І. Кінканнон на основі відомого Мінесотського багатофакторного особистісного опитувальника і є його скороченим варіантом [9], має україномовну адаптацію [3]. Опитувальник «Міні-Мульт» містить 71 твердження, включає 11 шкал, з яких 3 є оціночними, а 8 – базисними (надконтроль, депресивність, емоційна лабільність, імпульсивність, ригідність, тривожність, індивідуалістичність, оптимістичність). Опитувальник також ґрунтується на ортогональній індивідуально-особистісній моделі.

¹ Методика діагностики емоціонального інтелекта – МЭИ (М. А. Манойлова, 2004) // Науково-методичний центр дистанційного навчання Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара : сайт. <http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/MEI.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

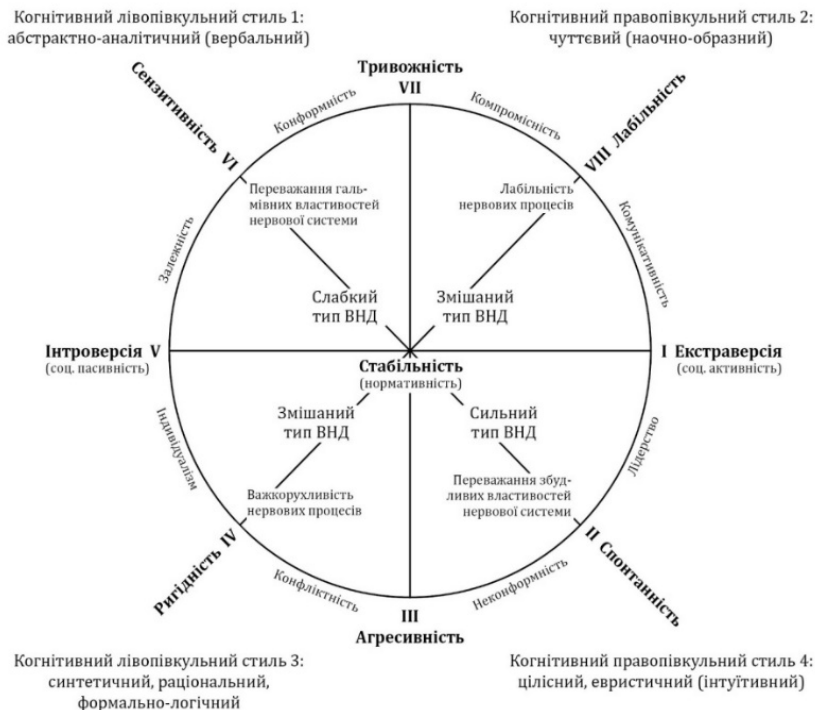

Рис. 1. Ортогональна індивідуально-особистісна модель
(на прикладі ІТО)

Професійна життєстійкість. У дослідженні вона розглядалася як системна індивідуально-особистісна й професійна властивість, що формується у фахівця впродовж професійного життя, проявляючись у певному рівні включеності в професійну діяльність, контролі за нею та прийнятті професійних ризиків, і забезпечує здатність протистояти несприятливим обставинам у роботі, запобігаючи розвитку професійної дезадаптації. Опитувальник професійної життєстійкості О. Кокуна дає можливість визначити загальний рівень професійної життєстійкості, а також ступінь вираженості її трьох складових (професійної включеності, контролю, прийняття ризику) та чотирьох компонентів (емоційного, мотиваційного, соціального й професійного) [3].

Нами проведене спеціальне дослідження, спрямоване на визначення ступеня зв'язку між результатами, отриманими за шкалами опитувальників, які ґрунтуються на ортогональній індивідуально-особистісній моделі (табл. 1).

Таблиця 1

**Кореляції шкал опитувальника ІТО зі шкалами
опитувальника «Міні-Мульт» та ОВП¹**

№ з/п	Шкали ІТО	Шкали опитувальника «Міні-Мульт»	Шкали ОВП
1	Екстраверсія	0,47 (8); 0,44 (4); -0,33 (1); 0,36 (2); -0,40 (6)	0,39 (1); 0,30 (5); -0,40 (2); -0,41 (4)
2	Спонтанність	0,45 (4); 0,40 (8); -0,39 (6); -0,38 (2)	0,35 (1); 0,38 (5); -0,30 (2); -0,37 (4)
3	Агресивність	0,48 (4); 0,45 (8); -0,50 (1); -0,55 (6); -0,54 (2)	0,39 (1); 0,31 (5); -0,44 (2); -0,42 (4)
4	Ригідність	0,20 (1); 0,25 (2); 0,30 (5); -0,31 (3)	0,36 (2); 0,29 (1)
5	Інтроверсія	-0,29 (8); -0,25 (4); 0,35 (1); 0,34 (2); 0,35 (6)	0,53 (2); 0,51 (4); 0,43 (3); -0,33 (1); -0,28 (5)
6	Сенситивність	-0,28 (8); -0,38 (4); 0,41 (1); 0,42 (2); 0,40 (6); 0,32 (3); 0,35 (7)	0,55 (2); 0,49 (4); 0,41 (3); -0,35 (1); -0,27 (5)
7	Тривожність	-0,41 (8); -0,40 (4); 0,55 (6); 0,53 (1); 0,52 (2)	0,56 (2); 0,50 (4); 0,40 (3); -0,36 (1); -0,25 (5)
8	Лабільність	0,43 (3); -0,30 (5);	0,25 (1); 0,26 (5)

Як бачимо з даних табл. 1, шкали опитувальника «Міні-Мульт», які відображають характерологічні тенденції до імпульсивності, лідерства, домінування, оптимістичності (4 і 8), позитивно корелюють зі шкалами стеничного типу реагування ІТО – екстраверсією (0,44; 0,47), спонтанністю (0,40; 0,45), агресивністю (0,45; 0,48). Зафіксовано їх негативну кореляцію зі шкалами гіпостеничного типу реагування – інтроверсією (-0,25; -0,29), сензитивністю (-0,38; -0,28), тривожністю (-0,41; -0,40), що було очікуваним. Шкали опитувальника «Міні-Мульт», у яких відображаються такі риси, як надконтроль, песимістичність, тривожність (1, 2, 6) також помірно позитивно

¹ Шкали опитувальника «Міні-Мульт»: 1) надконтроль; 2) песимістичність; 3) емоційна лабільність; 4) імпульсивність; 5) ригідність; 6) тривожність; 7) індивідуалістичність; 8) оптимістичність. Шкали ОВП: 1) екстраверсія; 2) нейротизм; 3) сумнісність; 4) поступливість; 5) відкритість досвіду. Цифри в дужках означають номери шкал відповідних методик; наведено значущі коефіцієнти кореляції ($p = 0,05; 0,01$).

корелюють зі шкалами гіпостенічного і змішаного типу реагування ІТО – інтроверсією (0,34; 0,35), сензитивністю (0,41; 0,42), тривожністю (0,55), ригідністю (0,20; 0,25) і негативно (–0,50; –0,55) зі стеничними шкалами ІТО (агресивністю, спонтанністю, екстраверсією). Шкали емоційної лабільності і індивідуалістичності опитувальника «Міні-Мульт» (3 і 7) виявили значущі кореляційні зв'язки зі шкалами емотивності (0,43), сензитивності та емотивності ІТО (6 і 8) (0,35; 0,32). З рештою шкал кореляційні зв'язки не виявлено або їхні значення невисокі.

Дані, отримані на основі порівняння шкал опитувальника «Міні-Мульт» та ІТО, доповнені та підтверджені аналізом зв'язків шкал ОВП та ІТО. З даних табл. 1 бачимо, що також встановлені позитивні кореляції стеничних шкал ІТО (1–3) з такого ж типу шкалами 1 і 5 (екстраверсія та відкритість досвіду) ОВП (0,30; 0,39), а також негативні кореляції зі шкалами гіпостенічного регістру 2 (нейротизм) і 4 (поступливість) (–0,30; –0,44). Аналіз зв'язків шкал ІТО, у яких відображені риси гіпостенічного і змішаного типу реагування (тривожність, інтроверсія, сензитивність, ригідність), виявив помірну позитивну кореляцію зі шкалами гіпостенічного регістру ОВП – нейротизмом (0,43; 0,56), поступливістю (0,32; 0,51), сумнівністю (0,40; 0,43) і, відповідно, негативні кореляції зі шкалами екстраверсії і відкритості досвіду (–0,25; –0,36). Не виявлено значущих кореляційних зв'язків між шкалою індивідуалістичності і шкалами ОВП.

У таблиці 2 наведено узагальнені дані щодо складових життєстійкості, отримані на репрезентативній вибірці поліцейських ЮП.

Таблиця 2

Узагальнені дані щодо складових життєстійкості (n = 110)

№ з/п	Складові показники	Х		σ	
		Абсолютні, бали	Рівень, бали	Абсолютні, бали	Рівень, бали
1	2	3	4	5	6
1	Загальна професійна життєстійкість	59,1	3,06	11,1	0,57
2	Професійна включеність	19,1	2,98	3,2	0,48
3	Професійний контроль	20,9	3,25	3,5	0,53
4	Професійне прийняття ризику	19,0	3,02	3,8	0,58

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6
5	Емоційний компонент	14,7	3,05	2,7	0,55
6	Мотиваційний компонент	15,5	3,22	2,5	0,52
7	Соціальний компонент	14,0	2,91	2,0	0,41
8	Професійний компонент	14,6	3,04	2, 6	0,41

Як бачимо, загальна професійна життєстійкість поліцейських ЮП є високою: вона перевищує середній рівень і становить 3,06 бали. Те саме стосується і складових показників. Результати таблиці також показують, що з-поміж перших трьох складових професійної життєстійкості найбільшим вираженням є професійний контроль (20,9 абсолютного бала і рівень 3,25 бала), а також професійне прийняття ризику (19,0 абсолютного бала і рівень – 3,02). З-поміж чотирьох наступних складових найбільше значення має мотиваційна (15,5 абсолютного бала і рівень – 3,22), а також емоційна і професійна. Переважання рівня професійного контролю можна розглядати як цілком природне для поліцейської діяльності. Більша вираженість мотиваційної складової, на нашу думку, є загалом сприятливим чинником, оскільки мотивація є одним із провідних факторів ефективності професійної діяльності поліцейських ЮП.

Результати тестування з використанням ортогональної індивідуально-особистісної типології дозволяють зробити узагальнений висновок: за стеничними шкалами ІТО (екстраверсія, спонтанність, агресивність) наявна позитивна кореляція з даними стеничних шкал ОВП (екстраверсія, відкритість досвіду) і шкалами опитувальника «Міні-Мульт» (оптимістичність, імпульсивність); за гіпостеничними шкалами ІТО (інтроверсія, сензитивність і тривожність) маємо позитивну кореляцію з даними гіпостеничних шкал ОВП (інтроверсія, тривожність, поступливість) і шкал опитувальника «Міні-Мульт» (надконтроль, песимістичність, тривожність); за шкалами змішаного типу ІТО (ригідність, емотивність) наявна позитивна кореляція зі змішаними шкалами ОВП (сумайність) і шкалами опитувальника «Міні-Мульт» (ригідність, індивідуалістичність). Відповідно, між шкалами стеничного і гіпостеничного регістру зазначених опитувальників спостерігаються негативні коефіцієнти кореляції. Таким чином, аналіз отриманих

кореляційних зв'язків дозволяє зробити висновок, що обрані для комплексного застосування опитувальники (ІТО, ОБП і «Міні-Мульт») дійсно характеризуються достатньо високою конкурентною (критеріальною) валідністю за критеріями типу реагування (стенічного, гіпостенічного чи змішаного).

Діагностика спрямованості. Опитувальник спрямованості особистості Ш. Річі і П. Мартіна розглядає мотивацію як задоволення потреб людини у процесі роботи. В опитувальнику виокремлено 12 основних потреб. Індивідуальне поєднання найбільш і найменш актуальних для людини потреб утворює її мотиваційний профіль. Опитувальник містить 33 твердження, кожне з яких має 4 варіанти відповіді, між якими слід розподілити 11 балів. Опитувальник адаптований українською мовою [3].

У 1986 році А. Джонс і Р. Крендалл розробили опитувальник визначення самоактуалізації особистості [10], методика адаптована українською мовою [3]. У дослідженні встановлено, що підсумкове значення шкали самоактуалізації позитивно корелює з усіма показниками цього опитувальника. Отримані дані свідчать про те, що поліцейська діяльність у підрозділах ЮП відкриває для працівників широкі можливості для тенденції до безперервного розгортання власних можливостей. Прагнення до самоактуалізації, виявлене в поліцейських, означає знаходження свого поклику і правильності професійного вибору [10].

Упродовж жовтня-листопада 2024 року здійснювалось комплексне психодіагностичне дослідження поліцейських підрозділів поліції ЮП НПУ з використанням вищезазначеного інструментарію.

Встановлено, що за критерієм загальних здібностей зафіксовані статистично значущі відмінності в обох обстежуваних підгрупах. Це стосується показників вербального та невербального інтелекту, у групі успішних поліцейських показники є вищими (108,0 одиниць IQ проти 102,20 і 110,10 одиниць IQ проти 105,35). Показники емоційного інтелекту в успішних поліцейських також вищі. Так, внутрішньоособистісна складова успішних становить 5,82 бала проти 5,40; міжособистісна складова успішних також вища (4,90 бала проти 4,10, відмінності статистично значущі при $p = 0,05$ і $0,01$ відповідно). Індекси креативності успішних поліцейських також перевищують опонентів – показник кількості речень становить 4,97 бала проти 4,10; показник оригінальності – 9,15 проти 7,81) (відмінності статистично значущі при $p = 0,05$ і $0,01$) (див. табл. 3).

Таблиця 3

**Узагальнені значення психодіагностичних показників,
отриманих на вибірці поліцейських**

№ з/п	Критерії і показники оцінювання	Методики дослідження	Поліцейські поліції ЮП	
			Успішні (110 осіб)	Неуспішні (35 осіб)
1	2	3	4	5
1	Загальні здібності (тестометричний інтелект)	Тест Амтхауера (одиниці IQ)	*Вербальний інтелект – 108,0; невербальний інтелект – 110,10	*Вербальний інтелект – 102,20; невербальний інтелект – 105,35
2	Загальні здібності (емоційний інтелект)	Тест Манойлової (бали)	Внутрішньоособистісний компонент – 5,82; *міжособистісний компонент – 4,90	Внутрішньоособистісний компонент – 5,40; *міжособистісний компонент – 4,10
3	Креативність	Тест Меде-Піорковського (бали)	Швидкість – 4,97; *оригінальність – 9,15	Швидкість – 4,10; *оригінальність – 7,81
4	Індивідуально-особистісні характеристики (особливості провідних тенденцій)	ІТО (бали)	Шкала 2 – 6,08; *шкала 3 – 4,10; *шкала 4 – 5,31; *шкала 7 – 3,50	Шкала 2 – 5,12; *шкала 3 – 4,75; *шкала 4 – 6,20; *шкала 7 – 3,0
5	Індивідуально-особистісні характеристики (особливості характеру)	Опитувальник «Міні-Мульти» (Т-бали)	Шкала 2 – 39,0; *шкала 4 – 44,2; шкала 6 – 45,1; *шкала 7 – 35,0; *шкала 9 – 58,0;	Шкала 2 – 43,5; *шкала 4 – 47,0; *шкала 6 – 47,5; *шкала 7 – 36,9; *шкала 9 – 53,10
6	Індивідуально-особистісні характеристики (особливості характеру)	ОВП (бали)	*Шкала поступливості – 32,35; *шкала сумлінності – 37,70; *шкала відкритості – 33,95	*Шкала поступливості – 30,10; *шкала сумлінності – 34,2; *шкала відкритості – 31,10

Закінчення табл. 3

1	2	3	4	5
7	Індивідуально-особистісні характеристики (професійна життєстійкість)	Опитувальник Кокуна (бали)	*Загальний рівень – 3,06	*Загальний рівень – 2,75
8	Спрямованості (мотиваційний профіль)	Опитувальник Річі-Мартіна (бали)	*Шкала 12 – 39,40; шкала 11 – 36,70; *шкала 10 – 27,10 *шкала 7 – 31,60	*Шкала 12 – 36,50; шкала 11 – 32,10; *шкала 10 – 25,20; *шкала 7 – 29,15
9	Спрямованості (рівень самоактуалізації)	Опитувальник Джонса-Крендалла (бали)	*Рівень самоактуалізації – 44,90	*Рівень самоактуалізації – 41,30

Примітка: за усіма наведеними значеннями показників зафіксовано статистично значущі відмінності ($p = 0,05$; $*p = 0,01$)

За критерієм індивідуально-особистісних характеристик зафіксовано статистично значущі відмінності за показниками провідних тенденцій – шкалами ІТО 2 (спонтанність), 3 (агресивність), 4 (ригідність), 7 (тривожність). Успішні характеризуються більшим значенням шкали спонтанності, що свідчить про відкритість і активність, меншими індексами деяких шкал стенічного реєстру – 3 (агресивності), і змішаного типу – 4 (ригідності), дещо підвищеною, але в межах норми є показники гіпостенічної шкали 7 (тривожність) (3,50 бала проти 3,0). Приблизно така ж картина щодо профілю спостерігається за іншими показниками цього критерію. Так, індекси за шкалами стенічного типу реагування опитувальника «Міні-Мульт» 4 (імпульсивність) і 9 (оптимістичність) у групі успішних перевищують показники іншої групи (44,2 Т-бала проти 47,0 за шкалою 4 і 58,0 Т-бала проти 53,1 за шкалою 9); індекси шкали 2 (песимістичність) є нижчими в підгрупі успішних (39,0 Т-бала проти 43,5), а показники шкали 7 (тривожність) також кращі, ніж в опонентів (35,0 Т-бала проти 36,9). За рівнем ригідності (6 шкала) і песимістичності (2 шкала) успішні демонструють нижчі показники, ніж їхні опоненти.

Результати дослідження з використанням ОБП свідчать про те, що успішні поліцейські поліції ЮП демонструють вищі показники за шкалами сумнінності (37,70 Т-бала проти 34,2) і відкритості досвіду (33,95 Т-бала проти 31,10). Також зафіксовані вищі показники шкали поступливості (32,35 Т-бала проти 30,10). Вищими є показники професійної життєстійкості успішних поліцейських ЮП (3,06 бала проти 2,75).

Нарешті, за критерієм спрямованості також переважають успішні поліцейські ЮП: показник самоактуалізації становить 44,90 бала проти 41,30. За деякими шкалами опитувальника Річі-Мартіна зафіксовано статистично значущі вищі показники в групі успішних поліцейських ЮП. Це стосується шкали 7 (потреба ставити перед собою сміливі, складні цілі і досягати їх) – 31,60 бала проти 29,15; шкали 10 (потреба бути креативним) – 27,10 бала проти 25,20; шкала 11 (потреба в самовдосконаленні та розвитку) – 36,70 бала проти 32,10; шкала 12 (потреба у цікавій, суспільно корисній праці) – 39,40 бала проти 36,50.

Обговорення результатів

Порівняння груп успішних і неуспішних працівників поліції ЮП з використанням оптимального психодіагностичного комплексу дозволило встановити, що за усіма критеріями та багатьма показниками психологічної придатності до діяльності зафіксовано статистично значущі відмінності між групами успішних і неуспішних осіб ($p = 0,05$; $p = 0,01$).

Це стосується також критерію загальних здібностей: успішні працівники є більш інтелектуально розвиненими і креативними, якщо порівняти з опонентами. Щодо критерію індивідуально-особистісних характеристик, то успішні виявились більш активними і сміливими, більш відповідальними і менш схильними до депресії. Отримані докази меншої агресивності, непоступливості і домінантності представників групи успішних, більшої схильності до діалогу і компромісу в конфліктних ситуаціях, тобто рис характеру, які можуть сприяти ефективності діяльності поліцейських ЮП. Очевидно, що успішні поліцейські є відповідальнішими при виконанні службових обов'язків, у них проявляється більш виражене прагнення до оволодіння новими знаннями й уміннями. Більш високі індекси за шкалою поступливості свідчать про тенденцію до компромісів в процесі діалогу, здатність залагоджувати конфлікти. Зазначені психологічні особливості сприяють ефективнішому виконанню поліцейськими своїх професійних завдань. Вищі показники професійної життєстійкості успішних поліцейських означають вищий рівень їхньої включеності у професійну діяльність, кращий контроль за нею та ефективніше прийняття професійних ризиків, здатність протистояти несприятливим обставинам, уміння запобігати розвитку професійної деформації.

Нарешті, за критерієм спрямованості також виявлено перевагу успішних поліцейських поліції ЮП: з 12 шкал опитувальника прогностично значущими виявились дані, отримані за шкалами 7, 10, 11, 12. За багатьма показниками психологічної придатності до діяльності не зафіксовано значущих відмінностей між обстежуваними групами успішних і неуспішних працівників поліції ЮП. Це стосується показників екстраверсії та інтроверсії, які є практично однаковими в обох підгрупах, а також показників сензитивності, емотивності та нейротизму.

Висновки

У результаті проведеного дослідження отримала підтвердження гіпотеза щодо доцільності використання в процесі психологічної діагностики індивідуально-особистісних властивостей поліцейських ЮП єдиної методології, заснованої на принципах системності, оптимізації, теоріях інтегральної індивідуальності, рис і ортогональних моделей, а також застосуванні науково обґрунтованих критеріїв і показників психологічної придатності особи до поліцейської діяльності, які відображують основні індивідуально-особистісні характеристики поліцейських ЮП і надають змогу прогнозування успішності їхньої оперативно-службової діяльності. Такий підхід уможливає пошук і реалізацію оптимального психодіагностичного комплексу валідних і надійних психодіагностичних методик для системного психодіагностичного дослідження індивідуальності працівників поліції ЮП з метою психологічного добору і призначення осіб на посади. Один із можливих варіантів такого комплексу включає такі адаптовані тести: загальних здібностей (рівня і структури інтелекту Амтхауера, емоційного інтелекту Манойлової, креативності Меде-Піорковського); індивідуально-особистісних характеристик (ІТО, опитувальник «Міні-Мульт» і ОВП), спрямованості (опитувальники Річі-Мартіна і Джонса-Крендалла). Важливо, що належність суб'єктивних опитувальників до теоретичної ортогональної індивідуально-особистісної моделі дозволяє психологу порівнювати, уточнювати й доповнювати отримані при тестуванні результати та формулювати надійний психодіагностичний висновок. Таким чином, за більшістю критеріїв і відповідних показників психологічної готовності поліцейських ЮП до діяльності обраний інструментарій добре спрацює. Дослідження із використанням зазначеного комплексу підтвердило можливість успішної диференціації поліцейських підрозділів ЮП НПУ за рівнями психологічної придатності до службової діяльності, а також ефективного прогнозування успішності їхніх професійних дій.

Список бібліографічних посилань: 1. Барко В. В. Методи дослідження індивідуально-особистісних властивостей працівників Національної

поліції України : монографія. Харків : Факт, 2024. 380 с. **2.** Барко В. В., Барко В. І., Мойсеева О. Є. Визначення рівня психологічної готовності поліцейських до службової діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 4 (68). С. 5–23. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-22-68-4-16-28>. **3.** Барко В. В., Барко В. І., Остапович В. П. Використання адаптованих зарубіжних психодіагностичних методик у Національній поліції України: психологічний практикум / за заг. ред. В. О. Криволапчука. Київ : Вид-во «Люди́мила», 2022. 264 с. **4.** Mayer J. D. What Is Emotional intelligence? // *Emotional development and emotional intelligence: Implications for education* / ed. by P. Salovey, D. Sluyter. New York : Basic Books, 1997. Pp. 3–31. **5.** Барко В. В., Барко В. І., Остапович В. П. Можливості використання «Опитувальника великої п'ятірки» психологами Національної поліції України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 3, т. 2. С. 181–186. **6.** Меде В., Піорковски Г. Дитяча обдарованість. Київ : Вид-во працівників просвіти, 1925. 226 с. **7.** Собчик Л. М. Психологія індивідуальності. Теорія і практика психодіагностики. Київ : Ніка-Центр, 2003. 624 с. **8.** John O. P., Naumann L. P., Soto C. J. Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues // *Handbook of personality: Theory and research* / ed. by O. P. John, R. W. Robins, L. A. Pervin. New York : Guilford Press, 2008. Pp. 114–158. **9.** Kincannon I. Prediction of standard MMPI scale scores from 71 items: The Mini-Mult. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1968. Vol. 32, Iss. 3. Pp. 290–310. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0025891>. **10.** Jones A., Crandall R. Validation of a short index of self-actualization. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1986. Vol. 12, Iss. 1. Pp. 63–73. DOI: <https://doi.org/10.1177/0146167286121007>.

Надійшла до редколегії 25.11.2024

Прийнята до опублікування 16.01.2025

Barko V. I., Yevdokimova O. O., Ostapovych I. P. Optimisation of psychological assessment of juvenile prevention police personnel for the purpose of professional selection and appointment

The article is devoted to the problem of finding the optimal psychodiagnostic tools that would enable a comprehensive study of individual and personal characteristics of police officers with a view to their psychological selection for service and appointment of current police officers to positions. An empirical study has been conducted covering a representative sample of police officers of juvenile prevention units, based on the theoretical concept of studying the individuality of a police officer based on the principles of systematicity, optimization, theories of integral individuality, traits and orthogonal personality models; the use of scientifically based criteria and indicators of a person's psychological suitability for police work, which reflect the main individual and personal characteristics of police officers, as well as the implementation of the original author's psychodiagnostic complex of valid and reliable methods of

systematic psychodiagnostic research of police officers. A variant of the diagnostic complex is proposed, which includes adapted tests: general abilities (Amthauer's level and structure of intelligence, Manoilova's emotional intelligence, Mede-Piorkowski's creativity); individual and personal characteristics (questionnaires of Individual-Typological, Mini-Multiple and Big Five), orientation (questionnaires of Richie-Martin and Jones-Crendall). The fact that subjective questionnaires belong to the theoretical orthogonal individual-personality model allows the psychologist to compare, clarify, and supplement the results obtained during testing and formulate a reliable psychodiagnostic conclusion. Thus, according to most criteria and relevant indicators, the psychodiagnostic tools selected for predicting the success of juvenile prevention police officers work successfully. The study using this complex confirmed the possibility of successful differentiation of juvenile prevention police units by levels of psychological fitness for duty and thus predicting the success of their professional actions as police officers.

Keywords: psychological study, juvenile prevention police, psychodiagnostics, professional selection, general abilities, individual and personal properties.

